

Реферат о завршеној докторској дисертацији *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба: Студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века*

Дана 12. 11. 2020. године изабрани смо одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у комисију за оцену докторског рада Илије Данковића под насловом *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба: Студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века*. Након детаљног прегледа рада износимо члановима Наставно-научног већа Филозофског факултета своје стручно мишљење.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Илија Данковић рођен је 1986. године у Смедереву, где је завршио основну школу и гимназију. Студије археологије уписао је 2005. године на Филозофском факултету у Београду где је и дипломирао на катедри за класичну археологију. Године 2011. уписује докторске студије археологије на Филозофском факултету у Београду, где му је 2017. одобрена израда дисертације на тему: *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба. Студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века*, под менторством проф. др Мирослава Вујовића. Запослен је у Археолошком институту у Београду као истраживач-приправник од 2012. године на пројекту Министарства за науку и технолошки развој: *IRS – Виминацијум, римски град и легијски војни логор – истраживање материјалне и духовне културе, становништва, применом најсавременијих технологија даљинске детекције, геофизике, ГИС-а, дигитализације и 3Д визуализације*, којим руководи др Миомир Кораћ. Од 2015. године има звање истраживача-сарадника на истом пројекту. Почевши од 2006. године учествовао је у археолошким истраживањима која су извођена у организацији Војвођанског музеја и Археолошког института (Хоргош, Чуругу, Виминацијуму). На ископавањима у Виминацијуму, у периоду од 2009. до 2013. учествовао је у истраживању локалитета Над Клепечком, а од 2013. до 2018. на локалитету Рит, на коме је откривено неколико вила рустика, као и делова некрополе. У периоду од 2015. до 2020. године део је екипе која спроводи заштитна ископавања античких

некропола из периода од I до IV на локалитетима Пећине и Више гробља. На локалитету Пиривој у 2016. години руководи ископавањима некрополе II и III века.

Колега Илија Данковић учествовао је на неколико значајних међународних конгреса: 2012. учествовао је на XXII International Limes Congress у Русама (Бугарска) као и на IV International Congress of the International Lychnological Association у Птују (Словенија), 2013. године учествује на X International Conference on Archaeological Prospection у Бечу (Аустрија), затим 2015. године на XXIII International Limes Congress, у Инглштату (Немачка), и скупу HOMINES, FUNERA, ASTRA. Death and children from Prehistory to the Middle Ages у Алба Јулији (Румунија). 2018. Илија Данковић злаже свој рад на XXIII International Limes Congress у Виминацијуму. Исте године, његово предавање на тему *Recent discovery of sarcophagus in Viminacium. Evidence of mors immatura?* Којим учествује на 13th ICAZ International Conference у Анкари (Турска) проглашено је за најбоље у конкуренцији предавача млађих од 35 година. На скупу посвећеном улепшавању у прошлости, 2019. године у Норвешком институту у Риму, колега Илија Данковић говорио је на тему изражавања женске врлине путем фигурално моделованих укосница.

Од 2012. године члан је Међународне Лихнолошке Асоцијације - International Lychnological Association (ILA). Од 2017. Године постаје члан Српског Археолошког Друштва на чијим годишњим скуповима учествује 2017. и 2018. године.

Кандидат Илија Данковић објавио је 14 радова док се 2 рада налазе у штампи:

Redžić, S. Jovičić, M. Danković, I. Iskopavanja na lokalitetu Nad Klepečkom (Viminacijum), u: D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2012. godini*, Beograd 2014, 62–65.

Redžić, S. Jovičić, M. Danković, I. Dve novoistražene vile rustike sa Viminacijuma - istraživanja na lokalitetima Nad Klepečkom i Rit u toku 2011/2012. godine, u: D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2012. godini*, Beograd 2014, 66–69.

Danković, I. Pantelić, S. Istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum), u: D. Antonović, S. Golubović, V. Bikić (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Beograd 2014, 60–63.

Danković, I. Route of the Eastern Road of *Viminacium*, in: L. Vagalinski, N. Sharankov (ed.) *LIMES XXII, Proceedings of 22nd International Congress of Roman Frontier Studies Ruse, Bulgaria, September 2012*, Sofia 2015, 557–562.

Redžić, S. Jovičić, M. Danković, I. Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2014. godini, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd 2017, 77–86.

Redžić, S. Milovanović, B. Danković, I. Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Više grobalja (Viminacijum) 2014. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2014. godini*, Beograd 2017, 87–92.

Jovičić, M. Danković, I. Mitić, M. Zaštitna arheološka iskopavanja kasnoantičke nekropole na lokalitetu Pećine (Viminacijum) 2015. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2015. godini*, Beograd 2017, 56–61.

Danković, I. Bogdanović, A. Contribution to the Knowledge of Viminacium's Water Supply, *Arheovest* V, Vol 1, Szeged: JATEPress Kiadó, 2017. 469-482.

Danković, I. Milovanović, B. Mikić, I. Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Pirivoj (Viminacijum) 2016. godine, u: I. Bugarski, N. Gavrilović Vitas, V. Filipović (ur.) *Arheologija u Srbiji: projekti Arheološkog instituta u 2016. godini*, Beograd 2018, 35–42.

Danković, I. Milovanović, B. Marjanović, M. From a girl to a matrona – The life course of the women on the Limes, in: M. Korać, S. Pop-Lazić (eds.) *Roman Limes and Cities on the Territory of Serbia*, Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts/Institute of Archaeology, 2018, 72-81.

Pop-Lazić, S. Vujadinović, V. Danković, I. Military equipment, in: M. Korać, S. Pop-Lazić (eds.) *Roman Limes and Cities on the Territory of Serbia*, Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts/Institute of Archaeology, 2018, 21-28.

Danković, I. 2019. Burial of a woman with an amber distaff at Viminacium. *Starinar* LXIX, 215-229.

Kapuran, A. Bulatović, A. Danković, I. Horizonti bronzanog doba na lokalitetu Nad Klepečkom / Bronze Age horizons at the site of Nad Klepečkom, in: *Viminacijum u Praistoriji / The Prehistory of Viminacium*, Beograd 2019, 79-141.

Mladenović, O. Jovičić, M. Danković, I. Naselje Skordiska na lokalitetima Rit i Nad Klepečkom / Scordisci Settlement at the sites of Rit and Nad Klepečkom, in: *Viminacijum u Praistoriji / The Prehistory of Viminacium*, Beograd 2019, 177-222.

Milovanović, B. Danković, I. 2020 (*y uтaмпu*). Antropomorphic amulets from Viminacium. *Starinar* LXX.

Danković, I. 2020 (*y uтaмпu*). Roman bone distaffs and spindles: Could they have been used for spinning?. *GSAD* 36 (2020), 79-98.

Докторска дисертација Илије Данковића *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба: Студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века* састоји се укупно од 334 страна, од тога страна текста у ужем смислу, 49 страна библиографије са наведених преко 440 библиографских јединица и 14 страна пописа илустрација у тексту и на таблама. Илустративни део рада састоји се од 103 слике приложене унутар текста и карата и 31 табле са покретним археолошким налазима из гробова.

2. Предмет и циљ дисертације:

Као основни предмет истраживања докторанда Илије Данковића издвојене су старосне групе дефинисане кроз анализу инвентара гробова женске популације откривених током истраживања виминацијумских некропола. Имајући у виду да је ступање у брак представљало централни догађај у животу жена у римском свету, кандидат у својим истраживањима креће од претпоставке да је на основу предмета положених уз покојницу могуће раздвојити барем две примарне категорије дефинисане брачним статусом: неудате и удате женске индивидуе. Колега Данковић је показао посебно интересовање за питање идентификовања женских особа преадолесцентског узраста, а ово због могућности да су у детињству индивидуе оба пола посматране јединствено (као један род), што би резултирало изједначеном представом идентитета посматрано кроз гробни инвентар. Такође, он истиче да ипак могу бити препознате категорије које обухватају делове обе основне групе а посебно на примеру предмета од гагата, те се може везати за период живота ограничен интервалом биолошке репродуктивне способности жене, а не друштвеним конвенцијама или конкретним старостима.

Изучавање поменути проблематике на основу фунерарних целина је, према утолико поузданије, јер су оне један од најпажљивије формираних археолошких записа који достојно представљају идентитет и појаву сахрањене особе. Како

истиче колега Данковић, ту слику стварају живи, а не сама покојница, те је она у складу са конвенцијама друштва о изгледу и понашању одређене старосне групе. Некрополе Виминацијума су од посебног значаја за проучавање студија животног тока а посебно када се има у виду да је на њима, током дугогодишњих ископавања истражено преко 13000 гробова са скоро 19000 предмета што представља богати корпус са великим истраживачким потенцијалом. У хронолошком погледу, колега Данковић узима време оснивања војног логора и цивилног насеља Виминацијума као доњу границу својих истраживања а горњу период IV века када, услед несметаног ширења хришћанства, долази до постепеног нестајања неких ранијих обичаја и традиција.

Основни истраживачки циљ колеге Данковића је утврђивање правилности у избору гробног инвентара за одређене старосне категорије као и њихово упоређивање са подацима добијеним анализама физичких антрополога. На овај начин покушано је формирање обрасца за сигурније препознавање старосних група, чак и у оним случајевима када биолошки пол и старост сахрањених индивидуа није могуће утврдити антрополошком анализом. Поред јасног дефинисања основних категорија животног тока, биће утврђене оквирне старости у којима је долазило до прелаза из једног у друго доба.

Један од циљева је и утврђивање хронолошког оквира у коме трају одређени обичаји, будући да током времена треба очекивати промене у ритуалима, као и да ли нове популације које се досељавају у Виминацијум прихватају неке од норми локалног становништва.

Поред утврђивања основних карактеристика погребног ритуала за појединачне животне стадијуме, циљ је да се на основу анализе гробних прилога који се јављају уз материјал специфичан за одређене старосне структуре, открије и евентуално даље раслојавање унутар самих старосних категорија

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Приликом битних животних догађаја који означавају прелазак из једног животног доба у друго, тј. током ритуала који прате ове обреде прелаза, користе се типизирани артефакти. Идентификација оваквих предмета у фунерарном контексту упућује на то да је покојница била иницирана у одређену

старосну групу, имајући на уму да се гробни инвентар пажљиво бира као стандардизована представа појаве и идентитета сахрањене индивидуе. Различите старосне групе ће бити различито визуелно представљане избором одеће и артефаката који кореспондирају са културалним нормама друштва за одређено животно доба.

Присуство артефаката апотропејског карактера (*crepundia*), минијатурних копија свакодневних предмета, лунуластих привезака, као и неуобичајено великог броја луксузног накита, указује на припадност покојнице категорији неудатих девојака које су законски и биолошки биле подобне за удају.

Присуство преслица, вретена, пршљенака, прибора за ткање, вереничког прстења, огледала, ковчежића, укосница, чешљева и обуће са ђоном од плуте указује на ступање покојнице у брак. Уколико су ове хипотезе тачне, предмети из две групе се неће појављивати заједно у оквиру исте гробне целине.

4. Остављање предмета од гагата у гроб, обзиром на употребу овог материјала у лечењу болести материце током римског периода, указује да се ради о женској особи преминулој у току репродуктивног дела живота. Избор сировина од којих су гробни прилози израђени може указати на пол и животно доба.

5. Формирање старосног идентитета у Виминацијуму кореспондира са грчко-римском традицијом медитеранског света. Закључци добијени анализом материјала упоређени су са резултатима сличних истраживања у другим деловима Царства будући да начини на које се идентитет формира могу варирати у оквиру једног друштва.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

1. Увод (стр. 1-17). У почетном поглављу кандидат упућује на развој и значај истраживања студија рода, идентитета и, коначно животног доба, образлажући циљеве и теоријски оквир својих истраживања.

2. **Некрополе Виминачијума** (стр. 21-26) у наредном поглављу изложени су просторни оквири, настанак и развој некропола горњомезијске престонице током римског периода. У наставку је дат преглед историје истраживања некропола од првих ископавања Михајла Валтровића 1882. и Милоја Васића 1903. Године па а до данас. У истом поглављу представљена је палеодемографска и антрополошка структура становништва Виминачијума као и распоред локалитета под .

3. **Животни ток жена у Виминачијуму** (стр.28-235) У овом најобимнијем поглављу дефинисане су основне старосне категорије кроз које су током живота пролазиле женске индивидуе: *infantia* (детењство), *puella* (девојчица), *virgo* (девојка), *femina/uxor/matrona* (жена/супруга). У исто време, предочен је репертоар покретних археолошких налаза из гробова својствен одређеним старосним категоријама сахрањеним на римским некрополама као и различити обичаји и ритуали везани за бригу о детету, прелаз у свет одраслих, веридбу, свадбу, брачна задуженја, материнство и , коначно смрт .

4. **Сировине употребљаване за израду гробног инвентара као показатељ рода и животног доба** (стр. 236-252). У четвртном поглављу анализирани су налази предмета израђених од ћилибара и гагата а који се могу довести у ближу везу са античком женском популацијом. На превасходну употребу ћилибара од стране становница римског царства колегу Данковића упућују наводи из писаних историјских извора, док исти разлог за избор гагата представља његова употреба за израду предмета из женског круга, као и готово искључиво појављивање у гробовима жена.

5. **Закључна разматрања** (стр. 257-266) У завршном поглављу кандидат је резимирао резултате својих истраживања са посебним освртом на период IV века када у складу са друштвеним, економском и политичким променама, демографског временом готово потпуно нестају фунерарне целине које су као део гробног инвентара садржавале материјалну културу типичну за стадијуме животног тока жена.

6. **Библиографија** (стр. 267-315).

7. **Попис илустрација** (стр. 316-331).

8. **Табеларни приказ гробних целинае** (стр. I - XXXIII).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација Илије Данковића представља рад у коме су по први пут на једном месту сучељени резултати досадашњих истраживања старосних идентитета и животног доба. Ово се пре свега односи на покушај детекције правилности у избору материјалне културе полагане уз покојнице у зависности од њихове припадности одређеној старосној категорији становништва. У смислу дефинисања ових категорија уочена су четири основна доба. Детињство (*infantia*) одликује присуство предмета апотропејског карактера, тзв. *crepundia*, чија је улога била заштита деце током живота, али и у смрти. У смислу третмана деце и одраслих чланова заједнице, уочено је да не постоје разлике у инвентару у односу на биолошки пол детета, што је колегу Данковића навело на закључак да су сва деца, женска или мушка, третирана као јединствени род а да до „ородњавања“ долази тек у периоду *pueritiae* - око седме године живота. Девојчице (*puellae*) су најтеже уочљиве у фунерарном контексту и могуће их је констатовати само изузетно на основу првих ковчежића за накит и укосница. Трећу старосну групу чиниле су девојке (*virgo*), у основи оне старије од 12 година, али најпе одређене манифестацијом основних биолошких симптома пубертета, односно, репродуктивне зрелости. За ову категорију становништва карактеристичне су изузетно богате сахране са бројним гробним инвентаром, што колега Данковић објашњава потребом породице да, како припадајућим миразом тако и обичајаима „погребне свадбе“, компензује преурањену смрт умрле девојке стасале за удају. Након удаје, даље уочава Данковић, конструкција идентитета кроз материјалну културу заснивала се на општим местима бриге о домаћинству, породици као и улепшавању, елеганцији и честитисти (тоалетни прибор, накит, обућа, одећа), којима се наглашавала разлика између припадника римског друштва и жена које нису припадале истом кругу.

Интересантни су и закључци колеге Данковића везани за фунерарни третман новорођене деце у Виминацијуму. Овде су посведочене сахране новорођенчади са предметима карактеристичним за погребни ритуал одраслих, што су потврдила и нека рецентна истраживања на територији Италије.

6. Закључак:

Дисертацију *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба: студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века* одликује примеран методолошки приступ и добро осмишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе. У изради докторске тезе кандидат се придржавао предвиђеног истраживачког плана и тиме у потребној мери одговорио на постављене захтеве. Проблеми правилног опредељења, свестранијег сагледавања и интерпретације гробних налаза и прилога у светлу родне и старосне припадности покојника сахрањених на римским некрополама у Србији нису разматрани у форми посебне научне синтезе. Ово јасно указује да је рад Илије Данковића оригинално научно дело од значаја за будућа истраживања на пољу студија животног тока како на тлу римских провинција на Балкану. Имајући све наведено у виду износимо пред Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду позитивну оцену рада *Инвентар гробова женске популације као одраз животног доба: студија случаја виминацијумских некропола од I до IV века* и сматрамо да се може приступити његовој јавној одбрани.

У Београду 19.11. 2020.

проф. др Мирослав Вујовић (ментор)

доцент, др Јелена Цвијетић

доцент, др Зорица Кузмановић